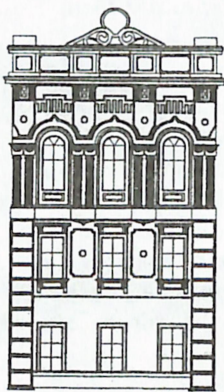


МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ  
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ



# Культура України

*Випуск 6*  
*Мистецтвознавство*

Збірник наукових праць

Харків  
2000

Бібліотека ХДАК  
інв. № 437757

ОПРЯЖЕННЯ  
КЖЕМГЛЯР

Упорядн. О.І.Стеблянко. - К.: Муз. Україна, 1965. - 157 с. 13. *Фольклорний архів Осадчої В.М.* (далі ФАО). 14. *Фольклорний архів ХОЦНТ* (далі - ФА ХОЦНТ) 15. *Фольклорний архів лабораторії фольклору ХДАК* (далі - ФААК).

УДК 392.51(477.5)

І.В.Щербіна

## СУЧАСНИЙ СТАН ВИВЧЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ВЕСІЛЬНОЇ ОБРЯДОВОСТІ НА СЛОБОЖАНЩИНІ

*Розглядається специфіка весільної обрядовості Слобожанського регіону в історичному аспекті. Вивчення її на різних аспектах є одним із засобів відновлення та збереження національно-культурної спадщини*

Культура нації є мірилом цивілізованості народу і водночас своєрідним генетичним зв'язком між поколіннями. Практика світової цивілізації свідчить, що кожна незаповнена прогалина в системі передачі етнокультурної інформації між поколіннями призводить до зменшення духовності етносу і, врешті-решт, до кризи суспільства. Нині кожна нація прагне до збереження своїх суспільних та культурних здобутків, щоб розсудливо і успішно передати нащадкам.

Однак прикро констатувати факт: український народ не знає своєї культурної спадщини. Оскільки кожен народ приділяє велику увагу створенню сім'ї, цілком природно, що саме весільний обряд, як обрядово-мистецький комплекс, завдяки своєму юридичному, соціально-побутовому та педагогічному функціональному навантаженню виявився життєздатнішим порівняно з іншими обрядами і лишився в пам'яті людини.

Як соціально - історичний феномен, весільна обрядовість увібрала весь традиційний звичаєво-правовий обрядовий комплекс, повно й яскраво віддзеркалюючи самобутність і «національний дух» українського народу. Видатний учений, дослідник слов'янської фольклористики професор М.Ф.Сумцов, першим звернув увагу на те, що починаючи з 30-х р. XIX ст. визнано важливе значення весільних пісень та обрядів, як визначних пам'яток минулого або сучасного народного побуту, які потребують наукового тлумачення [11, 2; 12, 6].

Перший досить ретельний етнографічний опис весільного обряду був зроблений саме на Слобожанщині в 1776 р. [7, 68-75] уродженцем м.Кролевеця на Чернігівщині Г.Калиновським і виданий у Петербурзі в 1777 р. Інформацію автор виклав доступною масовому читачеві мовою. До опису весілля додав реєстр із зазначенням вартості виконання весільного обряду для населення, що є своє-

рідною соціально-економічною характеристикою Слобожанського регіону, зазначивши, що весільні пісні співаються від суботи (дівич-вечір) до понеділка.

За даними стародавніх джерел та пізніших записів весільних обрядів, весілля в кожній місцевості (осередку) справлялося по-різному, маючи водночас і спільні ознаки. В своїй праці Г.Калиновський на основі спостережень у малоросів Слобожанського регіону здійснив узагальнений опис весілля без надання текстів весільних пісень, що значно зменшує його наукову значимість. Однак, слід зазначити, що саме цей опис Слобожанського весілля є великою науковою цінністю, фактом зародження українсько-російської фольклорно-етнографічної науки, як окремої дисципліни.

Систематичне вивчення Слобідської України розпочалося наприкінці XVIII ст. після того, як у листопаді 1777 р. Сенат доручив усім губернаторам та намісникам докладно описати ввірені їм землі. За ініціативою Топографічного комітету Москви в топографічних описах різних намісництв України були опубліковані цікаві факти про весільну обрядовість. Так, у тричі виданій праці (1785, 1887, 1888) «Топографическое описание Харьковского наместничества...» [14] разом із відомостями про адміністративно-політичний устрій, кількісний склад, соціально-етнічну структуру місцевого населення, його заняття та культуру є відомості про весільну обрядовість.

І.Переверзев констатує факт наповнення весільної драми танцями і піснями з інструментальним супроводом, подає перелік музичних інструментів. Цінними у праці є зауваження автора, що весілля, яке справлялося селянами, мало значно більше обрядів, ніж у місті і потребувало значних матеріальних збитків, оскільки в народі вважали, що краще мати збитки, ніж порушити традицію [14, 92, 94].

Отже, наприкінці XVIII ст. на Харківщині міське весілля значно відрізнялося від сільського і, зазнало великої трансформації. Можна припустити, що на той час первісне значення весільних ритуалів уже було втрачено навіть у свідомості сільського населення і вони виконувалися, як данина традиції. Дослідження історичного та культурного минулого Слобожанського краю має майже 200-літню традицію, яка гідно представлена іменами М.І.Костомарова, А.А.Метлинського, В.В.Пассека, Г.Ф.Квіткі-Основа, Д.І.Багалія та ін. При цьому особливу увагу дослідники приділили слобожанській традиційній весільній обрядовості. Її численний описово-фактологічний матеріал міститься у багатьох виданнях у різному обсязі, як за широтою використання матеріалу, так і за ступенем його розкриття.

Розглядаючи численні описи весільної обрядовості Старобільсько-

го повіту, наведені в збірці «Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии» [1] і що є безцінним матеріалом для наукового дослідження краю, можна дійти висновку: через специфіку пізнього заселення краю весільний обряд у кожному селі мав «осередково» визначений характер побутування, тобто відрізнявся від весільних обрядів сусідніх сіл і одночасно мав з ними спільні ознаки. Осередковий характер побутування як обрядової, так і фольклорної традиції Слобожанщини пояснюється масовим пізнім (з 50-х рр. XVII ст.) цілеспрямованим заселенням груп переселенців із інших регіонів України, які прагнули святкувати весілля так, як на місцях попереднього проживання.

На той час весільний ритуал уже був остаточно сформований у цілісне релігійно-магічне театралізоване дійство з певними соціально-юридичними функціями. Однак специфічні соціально-економічні та політичні умови, в яких перебувало населення Слобожанського регіону, надали весільній обрядовості специфічних ознак, які відрізняють її від весільних традицій інших регіонів України. Тому розглядаючи описи весілля різних верств населення Слобожанщини можна скласти загальне уявлення про українську весільну обрядовість загалом.

Розглянемо обряд старости-сватання, з якого обов'язково розпочинається кожне весілля не лише населення Слобожанського краю, а й інших слов'янських народів. Так, старости свататись до дівчини йшли пішки або їхали кіньми у будь-який час, найчастіше увечері, а то й уночі. Переважно їх було двоє - старший сват і сват, або староста і підстароста. Сватали дівчину родичі парубка, іноді - чужі люди, але обов'язково літні, поважні, мудрі, які вміли складно говорити, добре знали традиції сватання: брали хліб, сіль, пляшку горілки, а під час сватання застосовували різні розмови-алегорії.

Дівчину приходили сватати двічі [1, с.52-53, 87-88, 124, 135...], в деяких селах більше [1, с.11-12, 104, 498, 517...]. І якщо дві сторони домовлялися, то так чи інакше укладання весільної угоди завжди завершувалося тим, що батьки дівчини благословляли молодят, після чого на стіл ставили могорич, різні страви та краями хліб, який принесли старости. Суттєвою відмінністю у проведенні першого етапу весільно-обрядового комплексу, що знаменував зародження сім'ї, є перш за все не те, чим і як відрізнялися ритуали висватування дівчини в кожному селі і чи були присутніми парубок та дівчина під час сватання, [1, 11-12, 52-53, 124, 214 315, 549, 593], а те, як і за яким принципом укладалася домовта: традиційно в одних селах - лише за згодою батьків [1, 11, 104, 549, 593], а в інших зважали на бажання молодих [1. 124, 214, 498, 565, 604, 630].

Звідси або наявність таких традицій: обов'язок молодої після сватання до весілля голосити кожного дня на світанок та вечірню зорю [1, 565], плакати на посаді [1, 222] та під час покривання [1, 94, 109, 227], або їх відсутність. Обов'язок молодої у більшості сіл Слобожанщини - виказувати свій сум за безтурботним дівочим життям у рідній хаті та ін. На жаль, описи слобожанської весільної обрядовості і записи поетичних текстів весільних пісень та приспівок, що були складені в кінці XVIII- поч. XX ст, не дозволяють досконало проаналізувати музичну структуру пісенного супроводу, остаточно з'ясувати семантику весільного обряду з повноцінним визначенням його ритуально - магічної функції.

Перші нотовані зразки пісень Слобідського краю зроблені лише в 1929 р. В.Ступницьким [9]. Він зазначив, що слобожанську народну пісню музикологічно не досліджено, а її музична структура подекуди набула цікавих особливостей і потребує фахових науковий розробок [9, 3]. Слід зауважити, що протягом 30-70 років XX ст. пісенна традиція Слобожанського регіону не досліджувалася. З середини 70-х років XX ст. розпочалося цілеспрямоване збирання та нотування музичного фольклору. Проте, лише у 90-х роках у маленьких фольклорних збірниках були надруковані деякі матеріали фольклороно-етнографічних експедицій, серед яких є і весільні пісні.

Так, у праці «Пісні Слобідської України» (1996) Л.Новикова разом з іншими піснями подає зразки весільних пісень, записаних з голосу однієї виконавиці. Оригінал запису виконання пісень, надрукованих у цій збірці, зберігається у фонотеці ХОЦНТ. У нотованих збірниках, виданих при фольклорних лабораторіях Харківщини, подаються зразки гуртового співу весільних пісень з детальними коментарями. [5.11-12; 6, 10-14]. Слід відзначити збірку «Дружки та боїри на слобожанському весіллі» (1993), яка повністю присвячена весільній обрядовості.

Автор роботи В.М.Осадча подає сценарій традиційного весілля з текстами обрядових пісень та коментарем. З паспортними даними подаються нотовані зразки гуртового співу: наспів - формули та весільні приспівки. Перший повний опис слобожанської весільної обрядовості з нотаціями і паспортними даними весільних пісень, з ілюстрацією весільної атрибутики - різновидів печива, гільця, світильників подається у фольклорно-етнографічних збірках «Муравський шлях» [3, 88-168, 314-349; 4, 15-23, 44-48]. Саме цей фактологічний нотований матеріал є великою науковою цінністю і може широко використовуватися не лише для наукових досліджень в галузі етнології і музичної фольклористики, а й в навчальних закладах, театрах, філармоніях.

Вперше науковий підхід до розгляду окремих елементів слов'янської весільної обрядовості зробив О.Потебня. Спираючись на концепцію історизму Костомарова, його погляди на народну поезію і міфологію, дослідження фольклорної символіки, зокрема весільної, О.Потебня заклав основи своєї теорії символів. Його праці стали основою наукових досліджень сучасних етнолінгвістів В.Іванова, В.Топорова.

Значимість і цінність праць О.Потебні визначається фундаментальною розробкою пояснення ритуальних атрибутів, аналізу поетичного тексту пісень. Вчений першим звернув увагу на необхідність поширеного використання музично-стильового аналізу при комплексному дослідженні ритуальних пісень [8]. Але весільну обрядовість О.Потебня глибоко не досліджував.

Наукове вивчення українського весілля першим започаткував професор М.Ф.Сумцов. Йому належить пріоритет у виявленні та підкресленні ритуального використання хатнього простору, з'ясування ритуальної функції предметів домашнього вжитку, одягу та їжі; дослідження ролі та значення (символічного, морально-правового) хліба в сімейних обрядах та календарних святах українців, ще й понині не стали предметом окремого наукового дослідження. Праці М.Ф.Сумцова мають комплексний характер. У них розглядаються проблеми походження і значення складових весільної обрядовості; подається систематизація весільних ритуалів за розділами з юридичного, історичного, а також міфологічного поглядів на ті чи інші події, одночасно проводяться паралелі з весільними обрядами інших народів Західної та Східної Європи. Він першим визначив значимість матеріалів щодо описів весільної обрядовості на Слобожанщині та підкреслив необхідність їх фахового комплексного дослідження [10, 9, 90-94].

У світовій етнографії Миколі Сумцову належить пріоритет у розробці та класифікації весільного обряду. Саме його праці стали підручником, енциклопедією, міцним підґрунтям для наукової розробки в галузі слов'янської фольклористики при розгляді того чи іншого питання не лише весільного обряду, а культури і побуту народу загалом. Так, спираючись на методи наукового дослідження М.Ф.Сумцова, радянський учений Н.І.Здорова у монографії «Нариси народної весільної обрядовості на Україні»(1974). Подає історіографію весільної обрядовості в історичних джерелах і науковій літературі; висвітлює походження та еволюцію весільних обрядів в Україні, форми шлюбу та правові весільні звичаї; надає інформацію про язичницьких богів - покровителів шлюбу і вплив християнської культури на весільну обрядовість.

На відміну від Н.І. Здоровеги, В.К.Борисенко в історико-етнографічному дослідженні «Весільні звичаї та обряди на Україні» (1988) розглядає структуру обряду, як ритуально-театралізованого дійства, визначає типи весілля різних етнографічних регіонів України. Автор монографії зосереджує увагу на вивченні символіки та атрибутики традиційного весільного обряду, розглядає нові радянські весільні звичаї, які поєднуються з кращими, на її думку, сторонами старовинного весільного обряду.

Аналізуючи праці радянських учених, можна констатувати, що вони підтвердили висновки вчених О.Потебні, М.Сумцова, Е.Кагарова, доповнили їх фактологічним матеріалом. Слід зазначити, що в дослідженнях українського весільного обряду недостатньо вивчена семантика весільної обрядовості з її символікою та пісенністю. Поза увагою науковців залишилося питання - значення ворожіння у підборі шлюбних пар та виконання пісень протягом усього обряду. Фахове дослідження слобожанської весільної обрядовості відсутнє. Нині постала необхідність комплексного дослідження культурологічних аспектів весільної обрядовості, зокрема етномузикологічного, для забезпечення більшого розуміння семантики українського весілля.

Розвиток музичної фольклористики має майже 100-літню традицію і гідно представлений іменами П.Сокальського, М.Лисенка, Й.Раздольського, В.Гошовського, С.Гриця. Слід зазначити, що саме харківський учений О.Потебня вперше запропонував структурно-порівняльний аналіз пісні, метод вимірювання та співвідношення смислів, те, що структуралісти називають бриколажем. Наполягаючи на тому, що пісні слід систематизувати за наспівами і розмірами вірша, він започаткував формування структурно-типологічного методу аналізу силабічної та синтаксичної будови пісні. Абстрагувавшись від словесного виразу думки, О.Потебня змодулював і відзначив структурні формули, як необхідні спільні знаменники для впорядкування чисельних подібних множин [8].

Цю ідею розвинув відомий харківський теоретик музики П.Сокальський, досліджуючи східнослов'янську пісенність. До середини ХХ ст. в арсеналі європейської етномузикології не було рівнозначної за всебічністю й глибиною праці, як праця П.Сокальського «Русская народная музыка» (1888). А щодо багатства ідей та ґрунтовності розробки вона понині не має собі рівних.

Спираючись на попередній науковий досвід провідних фольклористів, Л.А.Тестова відзначала, що в українській музичній фольклористиці обрядова пісенність, зокрема весільна, майже не вивчена [13,3-5]. Вона підкреслила, що окремі зауваження Ф.Колес-

си, К.Квітки, А.Правдюка та спостереження фольклористів щодо дослідження весільної пісенності, не заповнюють цієї прогалини в музичній фольклористиці. Обґрунтувавши, що весільна пісенність потребує фахового дослідження, Л.А.Тестова вперше в масштабі єдиної типологічної системи розглядає мелодику української весільної пісенності, виявляє генетичні передумови стильової єдності жанру та регіональної специфіки весільної пісенності на території України. Вона зробила висновок, що мелодика весільної пісенності є своєрідним синхронним відображенням історичного (діахронічного) розвитку форм музичного мислення в українській народній пісенній творчості.

Виявляючи глибинний взаємозв'язок пісні з синкретичним мистецтвом обряду, дослідник пояснює головні особливості обрядової пісні - циклічність і стильову поліпластовість. Характеризуючи стильові особливості циклів весільних пісень різних традицій, вона здійснює гіпотетичний аналіз умов і передумов існування регіональних традицій весільної пісенності з визначенням відмінностей у територіальному розповсюдженні обрядових наспівів та пісень. Однак у своїй праці Л.Тестова зовсім не приділяє уваги семантиці весільної пісенності, зокрема вербально-інтонаційній. Праця Л.А.Тестової має велике наукове значення і нині є єдиним загальним етномузикологічним дослідженням української весільної пісенності.

Першою спробою підсумувати процес розвитку музично-фольклорних досліджень в Україні є праця А.Іваницького «Українська народна музична творчість», в якій додатково характеризуються історія та теорія українського музичного фольклору, джерела виникнення, розвиток, жанровий склад, місце народної музики в сучасній культурі, стисло розглядається народне весілля і весільні пісні, загальні характеристики драматургії весілля, його учасників, хору та оркестру. Схематично подано жанровий і інтонаційно-стильовий аналіз весільних пісень з особливостями їх виконання [2,107-123].

Нині фонди співочої традиції в Україні, зокрема на Харківщині, перебувають у занедбаному стані, дослідники фольклору не мають належної матеріально-технічної бази, нотовані зразки української традиційної обрядової пісенності почали з'являтися у більшості наприкінці 70-х р. ХХ ст. і друкуватися лише в 90-х р, що є головною причиною недостатності дослідження українського музичного фольклору. Однак, музичний фольклор Харківщини, зокрема весільний, як невідемна складова частина слобожанської культури зберігається й понин у різних формах побутування.

Цей процес одночасно сприяє збагаченню духовності та культурного рівня народу. На Харківщині активно збирають польовий

матеріал як фахівці, так і аматори різних вікових категорій. Провідну роль виконують наукові співробітники Харківського обласного центру народної творчості, зокрема члени гурту «Муравський шлях». У фольклорних кабінетах ХОЦНТ, ХДАК, ХДІМ зберігаються цінні фонотеки з записами народних пісень, зокрема весільних. Переважна частина музичного матеріалу потребує розшифровки з метою опублікування.

Значний фактологічний матеріал фонотек надає можливість науковцям дослідити не лише музичну структуру пісень Слобожанщини, а і їх виконавські особливості щодо того чи іншого ритуалу за різних життєвих обставин. Крім того, накопичені фонографічні записи є цінним джерелом для дослідження вокальної культури мешканців різних осередків Слобідського краю. Слід підкреслити, що весільна обрядовість, крім пасивно-побутової форми існування, відображена в організаційно - пропагандистській формі побутування, що входять у репертуар системи сільських гуртів - носіїв фольклору, самодіяльних колективів української або російської пісні, інструментальних, пісенно-обрядових колективів.

На Харківщині такі колективи існують приблизно в кожному п'ятому селі. Розвиває та пропагує творчість цих колективів ХОЦНТ, на місцях - працівники клубних закладів області. Дослідницько - виконавська форма побутування, на відміну від концертної, спрямована на те, щоб досконало перейняти вилучений у часі фольклорний твір у комплексі його знаково - естетичних чинників, як складову обряду святкування, певної форми ліричного викладання.

Своєрідне відродження обрядів та їх виспіву в Харкові виконують ансамблі «Муравський шлях», «Горлиця», «Слобожане», ... театр народної музики України «Обереги», що складається з фольклористів, музикантів, студентів, дітей та викладачів Харківської державної академії культури, Харківського державного інституту мистецтв. У школах, гімназіях, ліцеях м.Харкова велика увага приділяється вихованню учнів із залученням фольклорно-етнографічних матеріалів Слобожанщини. З особливим інтересом діти беруть участь у фольклорно-етнографічних експедиціях, які щороку організовує обласна станція юних туристів. Експедиційні матеріали за участю учнів обробляються на науковому рівні.

На сучасному етапі розвитку науки і культури в Україні значно розширилися межі використання наукових досліджень не лише через видання нових наукових розробок з цієї галузі а й завдяки можливості користуватися послугами Інтернету. Деяку інформацію про весільні традиції в Україні можна одержати за адресами: <http://www.pages.prodigy.com/ukraine/joanne4.htm>. <http://>

[www.infoukes.com/culture/lemkos/art/wedding.html](http://www.infoukes.com/culture/lemkos/art/wedding.html), <http://www.infoukes.com/culture/lemkos/lih/music/surma.html>, <http://www.iarelated.com/wedding/ukraine.htm>, <http://www.brama.com/art/wed.html>, <http://www.brama.com/art/wedding.html>, <http://www.brama.com/art/wedding2.html>, На жаль, нині ще відсутній сайт з інформацією про весільну обрядовість.

Ознайомлення з традиційною весільною обрядовістю того чи іншого народу та спостереження за проведенням сучасного весілля дає достовірне уявлення про культурно-економічне становище не лише молодят та їх родин, а перш за все народу та держави. Однак, як і в більшості розвинутих державах, нині в Україні сучасне весілля в пасивно-побутовій формі існування, звичайно, виконує лише функції родинного свята, де практичне втілення окремих прадавніх весільних ритуалів у трансформованому вигляді, переважно є своєрідними формами розвеселення, лише іноді передбачаючи марновірне бажання отримати додаткові гарантії на добробут у сімейному житті.

Так, наприклад, своєрідної форми в сучасному весіллі набув традиційний багаточасовий обряд «весільний поїзд: рух прикрашених автомобілів; обсипання молодих з усіма учасниками весільного поїзду пшоном та пшеницею, солодощами та грошима; викуп молодої; зустріч весільного поїзду з хлібом та сіллю; переїзд весільного поїзду через річку, або мости, по декілька разів (3, 7, 8) згідно з традицією тієї чи іншої місцевості; використання весільних рушників з весільним печивом; реєстрація шлюбу не лише у відповідних державних закладах, а і в релігійних (наприклад, у православній церкві).

Зважаючи на те, що весільна обрядовість, як соціально-історичний феномен, і нині має великий інтерес серед широких верств населення, вивчення її на різних рівнях та використання окремих його аспектів у сучасному житті з усвідомленням семантики кожного ритуалу на сучасному етапі «духовного» розвитку Української держави є одним із засобів безпосереднього відновлення та збереження національно-культурної спадщини і духовного генофонду нації.

#### Список літератури

1. *Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии*. Очерки по этнографии края / Под ред. В.В.Иванова; Изд. Харьковского Губернского Статистического Комитета. - Х: Тип. Губ. Правления., 1898. - Т.1. - 1012 с. 2. *Іваницький А.Г.* Українська народна музична творчість: Посібник для серед. учб. закладів. -К.: Муз. Україна, 1990. -336с.: нот. (Резюме англ. мовою). 3. *«Муравський шлях -97»*. Фольклорно-етнографічна експедиція. Матеріали фольклорно-етнографічної експедиції «Муравський шлях - 97»: (По селах Богодухівського, Валківського, Краснокутського та Нововодолазького районів) / Упорядники: М.М.Красиков та ін.; Міжнародний фонд «Відродження», Обласний центр народної творчості, Харківський державний інститут культури, т-во української мови «Пресвіта» ім. Т.Г.Шевченка. -

Х.: ХДК, 1998. -359 с.: іл., нот. іл. 4. *Муравським шляхом*: Міжнародна комплексна фольклорно-етнографічна експедиція «Муравський шлях -95» / Харківський обласний центр народної творчості. -Ч.1: Етнографічний опис та фольклорний матеріал селища Лиман Зміївського р-ну Харківської області / Запис В.М.Осадча та ін. - Х.: Б.в., - 1996. - 62 с., нот. 5. *Обрядові пісні с. Кручик Богодухівського району Харківської області*. (Збірка нотаций) / Упоряд., автор нотаци та вступної статті ведучий науковий співробітник В.М.Осадча. - Х.: ОЦНТ, лабораторія фольклору, 1993. -12 с. 6. *Обрядові пісні с.Яковенково Балаклійського району Харківської області*: Збірка нотаций / Упоряд., автор нотаци та вступної статті старший науковий співробітник Д.О.Лебединський. Рецензент статті ведучий науковий співробітник В.М.Осадча. - Х.: ОЦНТ, лабораторія фольклору, 1993. - С.10-14. 7. *Описание свадебных украинских простонародных обрядов в Малой России и в Слободской Украинской губернии, також и в великороссийских слободах, населённых малороссиянами, употребляемых*. Сочинённое Григорием Калиновским, армейских пехотных полков, состоящий в украинской дивизии прапорщиком. В Санкт-Петербурге, печатано при артиллерийских и инженерном, кадетском корпусе у содержателя типографии Х.Ф.Клена, 1777 // Весілля. У 2-х кн. Кн.1 / Упорядкування текстів, примітки М.М.Шубравської, Нотний матеріал упорядкували О.А. Правдюк, М.П.Стельмах, -К.: Наукова думка, 1970. - С.68-75. 8. *Потебня А.А. Объяснение малорусских и сродных народных песен*. Вып. 2. Колядки и щедривки / Отдельный оттиск из <Русского Филологического Вестника. -Варшава: В тип. М.Земкевича и В.Ноаковского, 1887. - 809 с. 9. *Ступницький В.* Пісні Слобідської України: Фонографічний запис. - Х.: 1929. - 29 с. 10. *Сумцов М.Ф.* Слобожане. Історично-етнографічна розвідка. - Х.: Вид. Союз Харківського Кредитного Союзу Кооперативів, 1918. - 240 с. 11. *Сумцов Н.Ф.* Религиозно-мифическое значение малорусской свадьбы / Изд. редакции «Киевской старины» / К.: Тип. Г.Т.Корчак-Новицкого, 1885. - 20 с. 12. *Сумцов Н.Ф.* Символика славянских обрядов: Избранные труды. - М.: Изд. фирма «Восточная литература» РАН, 1996. - 296 с. (Этнографическая библиотека). 13. *Тестова Л.А.* Генетическое единство и региональная специфика мелодики украинских свадебных песен: Автореферат ...кандидата искусствоведения. - К.: Институт искусствоведения, фольклора и этнографии им. М.Ф.Рыльского АН УССР., 1982. - 24 с. 14. *Топографическое описание Харьковского наместничества с историческим предуведомлением о бывших в сей стране с древних времен переменах, взятым к объяснению деяний и Хронологий*. Из татарской истории Баядур-Хана-Абулгадзи, Российской истории князя Щербатова. Начертания Европейской Истории Готфрида Ахенвальда и Политической Истории Самуила Пуффедорфа. - М.: Тип. Компании Типографической, с указанного дозволения, 1788. - 170 с.